

Тамара ПРИДАТКО
заслужений діяч мистецтв України,
мистецтвознавець

ХВИЛЮЮЧЕ СЛОВО ПРО МАЕСТРО ХУДОЖНЬОГО СКЛА

Вийшло з друку унікальне видання про життєвий шлях і творчість унікального митця — «Маестро художнього скла Андрій Бокотей», підготовлене і випущене одним з найкращих видавництв України «Либідь», очолюваного заслуженим працівником культури, повним кавалером ордена княгині Ольги, кавалером ордена «Знак пошани» Оленою Олександрівною Бойко. Автор книги — академік, доктор мистецтвознавства Олександр Федорук. Окрім основного змісту, що має чітку побудову за розділами, у книзі подано короткий життєпис, відомості про участь у виставках, симпозіумах, конференціях, семінарах, перелік каталогів виставок, публікацій про творчість митця та іменний покажчик, що значно доповнює інформативний матеріал. Ілюстративний ряд наочно розкриває шлях пошуків і досягнень художника.

Вперше на широкому історико-мистецькому й сімейно-біографічному матеріалі розглянуто еволюцію творчості одного з найвидатніших митців-новаторів художнього скла сучасності, що здобув вітчизняну й світову славу, ректора Львівської національної академії мистецтв, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка, народного художника України, академіка Академії мистецтв України Андрія Бокотей.

О. Федорук подає відомості про розвиток гутного промислу в Україні — того первісного ґрунту, на якому у подальшому розвинулось модерне львівське художнє скло. І поряд — розповідь про непростий, часом трагічний життєвий шлях митця. «Бокотей, який походить із давньої священицької родини греко-католицького обряду (генеалогічні гнізда парохів по маминій лінії сягають майже трьохсотрічної давнини — 1725 р.), спізнав із молодих літ, у часи більшовицької деспотії, ставлення влади до греко-католицької церкви (отож, залишився один вихід — внутрішня еміграція). Він зростав у колі тієї творчої інтелігенції, совістю якої формувалися

засади опору й протесту проти Системи, що безжально карала за вільний дух і свободу мислення».

Емоційно збагачений виклад цитатами — зокрема живим словом самого Бокотей про негладкий шлях до Львівського інституту прикладного та декоративного мистецтва, де спочатку був «вільним слухачем і протягом року відвідував кафедру монументального живопису. Вчився й водночас керував самодіяльністю — хором, танцювальним ансамблем. А через рік — у 1959 р. — вступив на кафедру художньої кераміки, на якій і залишився викладати після закінчення інституту». Через три роки він складає кандидатський мінімум і готовий захищати дисертацію про кераміку Чернігівщини. Але не судилось. Чому? О. Федорук детально характеризує період 1960-х, коли зароджувався дисидентський рух, коли ширилися ідеї волелюбності, коли кристалізувалась національна сутність української інтелігенції. Звернімося до наведених автором слів Бокотей: «Я пишався тим, що перші після закінчення інституту роки творчості пов'язані з добою шістдесятництва. Це був настільки свіжий подих, настільки щира віра у власні сили й у те, що саме твоє мистецтво потрібне людству... Думаю, що потяг до експериментаторства зростав у мене під сильним впливом саме культурної відлиги 60-х років». Автор видання розповідає, як через спілкування з І. Калинцем, С. Шабатурою, М. Осадчим, В. Чорноволом Бокотей затягали по допитах КДБ, примушували до співпраці. Але зламати його не вдалось. Дізнаємось зі слів самого Бокотей, цитованих автором книги: «Тодішній ректор інституту викликав мене і сказав: «Це ідеологічний вуз, а ваш батько був репресований, ото ж напишіть заяву і — до побачення». Я написав заяву і пішов. Якби не було того зламу й того відчаю, а була б попереду рівненька дорога — кандидат, потім доцент і таке інше, тобто якби мене не вигнали з інституту, то, боюся, що не було б із мене художника».

О. Федорук детально характеризує той період творчості митця, коли він захопився керамікою, знайшов однодумців в особі Р. Петрука, Т. Драгана, М. Савки-Качмар, З. Флінти, Б. Галицького. Мистецьке коло, в якому знаходився Бокотей, було досить широке: і ровесники А. Медвідь, О. Мінько, І. Остафійчук, і трохи старші — Е. Мисько, Р. Петрук, і мудрі вчителі — Р. Сельський, Д. Довбошинський, К. Звіринський, який, за словами А. Бокотей, «був предтечею, зрештою промоутором модерних креацій». Автор книги відзначає, що наприкінці 60-х і на початку 70-х у Львові сформувалась самостійна керамічна школа, а керамічні композиції А. Бокотей

були відзначені на союзному рівні. Та водночас він характеризує стан розвитку кераміки загалом по Україні, відзначаючи, що вона виходить за рамки ужитковості і стає складовою синтезу мистецтв у поєднанні з архітектурою. Як зазначає О. Федорук, «праця в «монументалці» згуртувала митців різних профілів – живописців, скульпторів, склярів, керамістів, ковалів, різьбярів по дереву — одне слово, для реалізації творчого проекту вимагалася цілісність колективного мислення». В цьому процесі бере участь і Бокотей, але, передусім, як митець, що вирішує «проблематику скла як важливого компонента монументального синтезу». Та «період люстр був руйнівним, життєствердним, але аж ніяк не домінантним», — зауважує Федорук, відзначаючи при тому високомистецькі твори художника в цій галузі.

Один з розділів книги має назву «Таїна львівської гуги». На тлі розлогої розповіді про формування і розвиток львівських склярських традицій, про організацію і роботу цеху художнього скла на львівській кераміко-скульптурній фабриці автор видання крок за кроком висвітлює шлях Бокотея до образності, пошуки в галузі форми, нових властивостей скла, шлях складних і сміливих експериментів. На численних прикладах він показує, як поступово, позбавляючи скло утилітарності, художник все більше тяжіє до декоративної пластики, сповненої асоціативних фантазій, неординарних метафор. Цікаві паралелі з пошуками і досягненнями російських митців (Смирнов, Шушканови, Іванова, Савельєва та ін.). Значна увага приділена майстрам-гутникам, до яких Бокотей завжди ставиться з великою повагою і вдячністю. Колись в інтерв'ю він говорив: «Процес народження гутного витвору дуже нагадує гру камерного оркестру, в якому я — диригент... Сьогодні моя «Перша скрипка» — це майстер Іван Мацієвський. А коли я починав, це були Петро Думич, Олексій Гера, Богдан Валько...» Федорук не тільки називає майстрів, а характеризує їх як творчі індивідуальності, що дозволяє досягнути ту творчу атмосферу, яка панувала в цеху, зрозуміти, як формувалась стилістика львівського художнього скла. Автор видання віддає належне Бокотеевим колегам-склярам — Ф. Черняку, Р. Петруку, З. Масляк, А. Балабіну, О. Гущину, з якими художник працював поряд, часто радився, прислухаючись до їх думки.

Багато уваги в книзі приділено міжнародним симпозіумам з гутного скла, участі в них Бокотея і його ролі в організації їх і проведенні. Це були акції світового значення, бо об'єднували митців високого класу з різних країн світу, демонстрували зріз культури

мистецького скла, духовний поступ його творців. Федорук зазначає, що «через симпозиуми львівські художники скла вийшли на простір модерного мислення». Коротко характеризуючи творчі індивідуальності їх учасників, він проводить цікаві паралелі з творами Бокотея, гідні подиву новації якого вражають сміливістю і глибиною думки.

Автор розповідає про народження у Бокотея ідеї створення у Львові музею скла і про втілення її в життя. Підкреслює визначальну роль його як доцента, керівника кафедри художнього скла ЛДІПДАМ, а згодом як ректора Львівської академії мистецтв. Та паралельно веде мову про неторовану стежку Бокотеєвих пошуків новітніх ідей у гутному склі. Характеризуючи ті чи інші твори митця, Федорук, вдається до поетичних порівнянь, метафор, як наприклад: «...Скло зазвучало в його руках кольоровими акордами органів: кольорова мелодія скла була такою ніжною, емоційною, такою гармонійно близькою його, Бокотеївським емоційним наставленням, що луна від цієї музики ширилася довкруги, викликаючи мить захоплення. Отже, скло зажило по-новому, обжилося кольором, як на полі жито стиглим зерном, отже, скло одержало той відтінок кольору, який зажадала творча воля художника».

В книзі уважно й ретельно прослідковується шлях пошуків, експериментів, змін в образному рішенні простору і форми, відкриттів унікальних можливостей скла художником-творцем. Технічне й технологічне освоєння скла, досліді і знахідки у внутрішньому просторі скломаси, опанування стихією розплавленого скла, потоками світа і його рефlekсами, підкорення своїй волі колірних градацій — про все те автор розповідає поетичною, образною мовою, яка тримає читача аж до останнього слова.

Окремий розділ присвячений Бокотеєвським тарелям — пластам, в яких, за словами автора видання, «поєдналися вершинні сили колористичного малярського письма, так званого кольоропису, й мелодика пластики». Федорук зазначає, що «перші пласти були позначені впливом японської гравюри й мали імпресійний характер, але не виключали при тому оповідності». Наступним кроком була творча знахідка — «ефект акварелей із розмиванням» (так назвав її автор), потім — використання венеціанської нитки... Але «хотілося йти далі». І знову пошуки, експерименти з додаванням різних інгредієнтів... Автор книги протягом багатьох років спілкується з митцем, вивчає численні його чорнові зшитки, записи, нотатки, спостерігає не раз дует Бокотея-художника й І. Мацієвського — майстра-склодува. Без цього, очевидно, він не зміг би так поетич-

но характеризувати твори митця, глибоко осягнути внутрішню їх сутність. «В кожному пласті, — пише Федорук, — Бокотей демонструє хист колориста, виявляє розуміння, професійне знання гармонії барв, складних тональних відношень, ритміки, змінні кольорові рефлекси... Пласти Бокотея втілюють енергію кола як одного з конструктивних елементів образотворчості..., стали новим словом у «малярській пластиці» художнього скла. В цьому їхня новизна. Було це слово свіже й багатонадійне на шляху освоєння незвіданих таємниць гутництва... Пласти Бокотея привнесли в сучасне мистецтво живий струмінь життєствердності... Пласти — породження сучасного творчого мислення на відрізку останнього мистецького двадцятиріччя..., несуть і стимулюють свободу творчості».

Автор видання звертає увагу на ще одну грань творчості митця — своєрідну гру з матеріалом. «Візок», — зазначає він, — дитя постмодерне... Це твір унікальний, бо він започаткував серію композицій, що об'єднували в одне ціле людські постаті, різного роду фігури, предмети реальні й предмети уявні — з площини міфу, з фольклору, позаяк усе це складало бальзаківський збірний образ «людської комедії» — того, що було і що є». Але пульсуюча творча думка Бокотея не зупиняється на цьому. Мистецтвознавець слідує за нею, фіксуючи дивовижні новації, необмежені можливості формотворчості, несподівані зміни в ритмі, лінії, контурі при використанні прокатного листового скла, яке, як зауважує він, «мало вирішальне значення в артистичному сходженні художника до вершин майстерності». Цікаві зіставлення символізму композицій Бокотея і творів художників середини і кінця ХІХ ст. Далі Федорук, аналізуючи пластичні композиції Майстра, стверджує: «Скло Бокотея зродило казку про долю форми й форму долі, пронеслося візником, який наказав людям не стояти на місці, а набратися терпіння для руху». Він детально характеризує серії творів митця «Іграшки для дорослих», «Вершники», «Лавка», «Жіночі постаті», розкриваючи їх глибинний філософський підтекст. «Трансавангардові постаті з литого в пласті скла проходять рефреном крізь творчість художника останніх двох десятиріч», — зауважує автор і далі детально зупиняється на групових композиціях, особливо — на оригінальній трансавангардній інтерпретації драми «Тайної вечері», на композиції «Мойсей». Характеризуючи останню, Федорук нагадує про «Мойсея» Франка, що сколихнув уяву Бокотея, про музичний твір М. Скорика, що створює ніби прелюдію для розповіді про «Мойсея» Бокотеєвого. Стверджуючи, що «перед нами взірець ансамблевого

мислення, виразний як щодо постаті пророка, що передбачає його образне споглядання з різних кутів, так і результативний і достатньо переконливий стосовно всієї сюжетної композиції», Федорук зупиняється на стилістиці цього епічного твору, його змістовій глибині, завершуючи думку словами: «Бокотей своїм твором перевершив самого себе. В пошуках істинного він знаходив нові, небачені досі, формули духовності у склі».

Підсумовуючи сказане, автор книги висновує: «Заслугою Бокотей в царині мистецтва скла є те, що він виступив у ролі реформатора й генератора творчих задумів та ідей, приніс у мистецтво іскру новизни, запаленої вогнем експерименту» і далі констатує цілком заслужене визнання — «сходження Бокотей в Академії мистецтв України на посаду академіка-секретаря відділення пластичних мистецтв..., присудження йому Національної премії України імені Тараса Шевченка», достойний вихід на простори світового визнання.

Насамкінець хочу відзначити: зміст книги викладений чудовою поетичною мовою, що іще раз підтверджує мистецьке володіння словом О. Федоруком. Наведемо невеличкий уривок: «Скло в печі — як імлістий, туманом сповитий у світлі народжуваної доби світанок. Сходять зникаючі тумани, синіють розведені білилами небеса, а далечінь, уже зігріта теплом променів, вабить роз'ясненими під сонцем плямами. Ліси купами зелені з трьох сторін світу підступають до сірувато-теракотової далечі й туляться до неї. Ген там усередині зайнятих світлом просторів крутиться дим, прокреслює стежку голубизни поміж гніздами оцієї зелені. Немовби купаються в морі світла ліси, розгойдуючи хвилями зелень, а небеса над цими хвилями полощуть синювату, змішану з цинковими білилами безкрайність...» До того ж відчутне не тільки щире захоплення творчістю унікального митця, а й переживання разом з ним хвилюючих процесів матеріалізації ідей, народження із скляної маси реального дива.

Текст книги збагачують світлини А. Бокотей і його рідних, численні репродукції творів митця. Вдалий дизайн і обкладинка — заслуга художнього редактора О. Григора. Загалом, видання, здійснене колективом видавництва «Либідь», цілком правомірно назвати мистецьким витвором.